

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ
МИНИСТРЛІГІ

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Асилова А.С., Нұрғазина Ә.М.

ҚОР НАРЫҒЫ ЖӘНЕ БИРЖА ІСІ

Оқу құралы

Алматы
«Қазақ университеті»
2022

Пікір жазғандар: **Дауылбаев Қ.Б.** – экономика ғылымдарының докторы, Еуразиялық Заң академиясының профессоры
Досжан Р.Д. – экономика ғылымдарының кандидаты, әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің доценті

Асилова А.С., Нұрғазина А.М.

Қор нарығы және биржа ісі: Оқу құралы / А.С. Асилова, Ә.М. Нұрғазина. – Алматы: Қазақ университеті, 2022. – 136 б.

Оқу құралында қор нарығы және биржа ісі түсінігі мен мәні, қаржылық құралдардың жіктелінуі, қор нарығы қатысушыларының қызметіндегі ерекшеліктер, бағалы қағаздарды шығару, орналастыру, айналысқа жіберу және өтеу тәртіптері мен шарттары сияқты тақырыптар қамтылады.

Зерттелген материалды қорытындылау мақсатында оқу құралында өзін-өзі бақылау сұрақтары, тест сұрақтары және тапсырмалар келтірілген. Мазмұндалған оқу материалы қор нарығы және биржа ісі саласында теориялық білімдер мен тәжірибелік дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Оқу құралы қаржы-экономикалық мамандық бойынша оқитын студенттер мен магистранттарға, сонымен қатар қор нарығы саласындағы жас мамандардың білімін, біліктілігін жоғарылату үшін ұсынылады.

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	3
I. ҚОР НАРЫҒЫНЫҢ НЕГІЗДЕРІ	5
1.1. Қор нарығы ұғымы және мәні.....	5
1.2. Бағалы қағаздардың түрлері.....	15
1.3. Акцияларға салынатын инвестицияның ерекшеліктері.....	22
1.4. Облигацияларға салынатын инвестицияның ерекшеліктері.....	32
1.5. Туынды қаржылық құралдардың мәні.....	40
II. БИРЖА ІСІНІҢ НЕГІЗДЕРІ	63
2.1. Биржа және биржа ісінің мәні мен түсінігі.....	63
2.2. Биржа нарығын реттеу.....	75
2.3. Биржа нарығының субъектілер.....	83
III. БИРЖАЛЫҚ ҚЫЗМЕТ ТӘЖІРИБЕСІ	91
3.1. Биржа нарығындағы инвестициялау механизмі.....	91
3.2. Биржа нарығындағы инвестициялық стратегия.....	98
3.3. Биржа нарығындағы клиринг және есеп айырысу, сауда жүргізу тәртібі мен шарттары.....	104
ГЛОССАРИЙ	113
ТАПСЫРМАЛАР	118
ТЕСТ СҰРАҚТАРЫ	126
ҚЫСҚАРТЫЛҒАН СӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ	143
БИБЛИОГРАФИЯЛЫҚ ТІЗІМ	144

КІРІСПЕ

Қор нарығының айналым механизмін түсінусіз қазіргі уақыттағы капиталдық ұдайы өндірістің көптеген үдерістері мен мәнін түсініп, ұғыну мүмкін емес. Қор нарығы күрделі әрі әртараптандырылған жүйе. Бұл нарықты әртүрлі белгілеріне байланысты жіктеуге болады. Қор нарығы алғашқы және қайталамалы болып бөлінеді. Алғашқы нарықта жаңа бағалы қағаздардың шығарылымы арқылы капиталдың мобилизациясы жүзеге асады, ал қайталамалы нарықта – шығарылып қойған бағалы қағаздар айналысы жүреді. Сондай-ақ, бағалы қағаздардың жиынтық нарығы айналымды ұйымдастыру формасы бойынша биржалық және биржадан тыс операциялар құрамынан тұрады.

Қазіргі уақыттағы экономикалық қатынастардың дамуы биржа және сауданың биржалық механизмі сауда операцияларын жүзеге асырудың басты механизмі ретінде қабылданып, бекітілген. Қандай да болмасын биржа логикалық дамудың және толықтаушы сауда құрылымы – нарықтың реттелуінің нәтижесі.

«Қор нарығы және биржа ісі» оқу құралы «Бағалы қағаздар нарығы» және «Биржа ісі» пәндеріне сәйкес биржалық және биржадан тыс қор нарығы саласындағы теориялық-әдіснамалық білімдерді және тәжірибелік дағдыларды қалыптастыру мақсатында дайындалды.

«Бағалы қағаздар нарығы» және «Биржа ісі» пәндері – қор нарығындағы субъектілердің қаржылық құралдарын шығару, айналысқа жіберу және өтеу кезіндегі экономикалық қатынастарға негізделген, практикаға бағытталған курстар.

Қор нарығын және биржа ісін зерттеу саласына келесілер жатады:

- қор нарығының мәні;
- қор нарығы инфрақұрылымының ерекшеліктері;
- қор нарығы субъектілерінің қызметіндегі ерекшеліктер, сондай-ақ оларды реттеу мен бақылау;
- биржаның қызметтері;

- сауданы, клирингті және есеп айырысуларды жүргізу тәртіптері;
- қаржылық құралдарды шығару, тіркеу, айналысқа жіберу, сатып алу немесе өтеу тәртіптері.

«Қор нарығы және биржа ісі» оқу құралының өзектілігі экономикалық субъектілердің дамуы үшін қажетті инвестициялық ресурстарды қайта бөлудегі қор нарығының рөлімен анықталады. Бұл оқу құралындағы оқу-практикалық материалда отандық қор нарығының пайда болуынан бастап қазіргі кезге дейінгі инфрақұрылымды кезең-кезеңмен реформалау қамтылған. Сонымен қатар оқу құралында қор нарығының зейнетақы жүйесімен, валюта нарығымен, қаржылық қызметтерді тұтынушылардың құқықтарын қорғау жүйесімен, ақша-несие жүйесімен және қаржы нарығының өзге де салаларымен өзара байланысын талдау ұсынылған.

Сондай-ақ, бұл оқу құралы «Биржалық трейдинг» арнайы курсы менгеруде пайдаланылуы мүмкін.

Оқу құралы кіріспеден, қысқартылған сөздер тізімінен, үш негізгі тараудан, глоссарийден, тапсырмалар бөлімінен, тест сұрақтарынан және библиографиялық тізімнен тұрады.

II. БИРЖА ІСІНІҢ НЕГІЗДЕРІ

2.1 Біржа және биржа ісінің мәні мен түсінігі

Біржа нарығы елдің қаржы нарығының бір бөлігі. Мұндай нарықтың орталық буыны – сауда-саттық, клиринг және оның қатысушылары үшін есеп айырысу ережелерін анықтайтын, мәмілелер жасау үшін сауда алаңын ұсынатын, сондай-ақ түрлі қаржылық құралдармен сауда-саттықты ұйымдастыратын биржа болып табылады. «Біржа» терминін және биржаның экономикалық субъект ретіндегі ерекшелігін қарастырайық.

Әр түрлі көздерден алынған ұғымдарды жинақтау нәтижесінде «биржа» термині белгілі бір ережелерге сәйкес қаржылық құралды сатып алу-сату мәмілесін жасау үшін сатып алушы мен сатушының кездесу орнын анықтайды.

Отандық заңнамаға сәйкес биржа – акционерлік қоғам формасында құрылған заңды тұлға, ол «сауда-саттықты және сауда жүйелерін пайдалана отырып, оларды тікелей өткізу жолымен ұйымдастырушылық және техникалық қамтамасыз етуді» жүзеге асырады. Сондықтан биржа – сауда-саттықты ұйымдастырушы. Алайда, «сауда-саттықты ұйымдастырушы» ұғымының биржа қызметінен басқа, баға белгілеуді айырбастау жүйесін және қаржылық құралдардың биржадан тыс нарығында баға белгілеуші ұйымның қызметін қарастыра отырып, неғұрлым кең маңызы бар екенін көруге болады.

Қазақстанда бірнеше биржалар жұмыс істейді, оның ішінде «Қазақстан қор биржасы» АҚ (KASE), Халықаралық қаржы орталығы биржасы АҚ (МФЦА), «Еуразиялық сауда жүйесі» тауар биржасы» АҚ (ЕСЖ), «Астана» әмбебап тауар биржасы» АҚ, «Қазақстан» халықаралық тауар биржасы» АҚ, «Жамбыл облысының тауар биржасы» АҚ, «Қазақстан тауар биржасы» АҚ және тағы басқалар.

KASE әмбебап биржа және қаржылық құралдардың негізгі сауда алаңы болып табылады. Біздің елде жұмыс істейтін он алты тауар биржалары тауарлардың әртүрлі топтарының сауда-саттығын ұйымдастыруды қамтамасыз етеді.

Биржаның мақсаттары мен міндеттерін қарастырайық.

Биржаның негізгі мақсаты – биржалық құралдармен, соның ішінде қаржылық құралдармен және биржалық тауарлармен сауда-саттықты ұйымдастыру.

Биржаның міндеттеріне келесілер жатады:

- биржалық құралдармен оның қатысушыларының мәмілелерін жүргізу үшін жағдай жасау;
- биржа сауда жүйесінің жұмыс істеуін қамтамасыз ету;
- биржалық құралдарды шығару, орналастыру және айналыс ережелерін анықтау;
- эмитенттерге қойылатын талаптарды анықтау;
- биржалық сауда-саттыққа қатысушыларға рұқсат беру және жұмыс істеу ережелерін анықтау;
- биржалық құралдар сауда-саттығының қорытынды-лары бойынша клиринг және есеп айырысу жүргізу.

Биржа өз қызметінде елдің заңнамасын, уәкілетті органның нормативтік-құқықтық актілерін, өзінің ішкі ережелерін (ішкі құжаттары), сондай-ақ биржалық қызметтің халықаралық стандарттарын басшылыққа алады.

Биржаның сауда-саттық алаңы – сауда-саттыққа қатысушылар активтермен алмасып, өзара әрекет жасайтын түрлі құралдар арқылы бәсекелес сауда-саттық орны. Биржа нарығының қалыптасуы осылай жүргізіледі. Сатылатын құралына байланысты биржа нарығының екі негізгі түрін бөліп қарастыруға болады:

- қаржылық құралдардың биржа нарығы;
- биржалық тауар нарығы.

Биржа нарығы белгіленген ережелер мен талаптарға сәйкес мәмілелерді жүзеге асыратын қаржылық құралдардың айналысына арналған алаң болып табылатын бағалы қағаздардың ұйымдастырылған нарығының және өзге де қаржылық құралдардың шеңберімен шектеледі.

Ұсынылған ұғымдарды ескере отырып, келесі суретте бағалы қағаздар және өзге де қаржылық құралдар нарығының құрылымындағы биржа нарығының орнын анықтайық.

4-сурет. Қор нарығының құрылымы

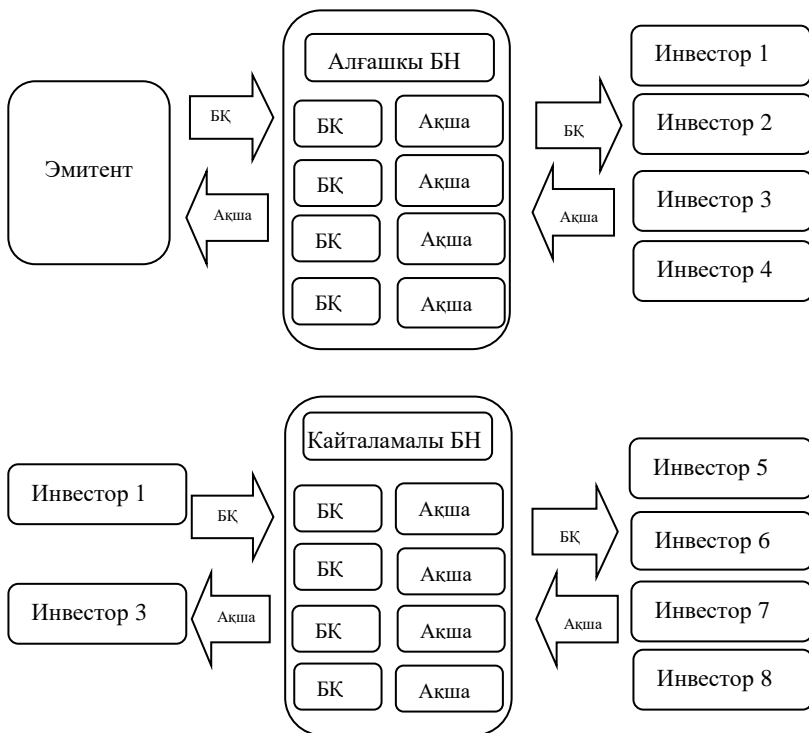
Жоғарыдағы суретке сәйкес биржа нарығы алғашқы және қайталама болып бөлінеді.

Бұл ретте:

- «алғашқы биржа нарығы» ұғымы «алғашқы бағалы қағаздар нарығы» ұғымымен ұштасқан, ол «эмитенттің бұрын сатып алған эмиссиялық бағалы қағаздарын қайталамалы бағалы қағаздар нарығында одан әрі орналастыруын қоспағанда, эмитенттің (андеррайтердің немесе эмиссиялық консорциумның) жарияланған эмиссиялық бағалы қағаздарды орналастыруы» ұғымын білдіреді. Іс жүзінде алғашқы нарықта эмитентті инвесторлар арасында оның үлестік немесе борыштық құралдарын шығару және орналастыру жолымен қорландыруы жүргізіледі. Алайда, биржа нарығы өзінің мәні бойынша бағалы қағаздар нарығының құралдарымен шектелмеген, акциялардан, облига-циялардан, мемлекеттік бағалы қағаздардан және басқа да биржалық құралдардың (мысалы, валюталық жұптар, биржалық тауарлар) айналысы үшін не биржалық операцияларды

(мысалы, репо операциялары, валюталық своп операциялары) жүргізу үшін жағдай жасайды);

- «қайталамалы биржа нарығы» ұғымы «бағалы қағаздардың қайталамалы нарығы» ұғымына ұқсас және «орналастырылған бағалы қағаздардың айналымы үдерісінде оның субъектілері арасында қалыптасқан құқықтық қатынастар» – дегенді білдіреді. Бұл тұрғыда инвесторлар бұрын сатып алған қаржылық құралдарды нарықтың басқа қатысушыларына сатады, сондықтан қаржылық құралдардан алынған ақша құралдары өздері сияқты бір инвестордан екіншісіне өтеді.

5-сурет. Алғашқы және қайталамалы биржа нарығы

Жоғарыдағы суретте сипатталған алғашқы және қайталама нарықтардың ерекшеліктерін ескере отырып, инвестициялық ағын қозғалысының екі схемасы көрсетілген.

Биржа нарығының экономикалық жүйеде келесідей тұжырымдамалық функциялары бар:

- тарату;
- инвестициялық;
- бақылау;
- реттеу;
- ынталандыру.

Тарату және инвестициялық функцияларының мәні биржа нарығы елдің қаржы нарығының бір бөлігі болып табылатындықтан және қаржы ресурстарын экономикалық субъектілер арасында қайта бөлуге қатысуымен байланысты. Бұл ретте борыштық және үлестік құралдарды шығарудың соңғы делдалдығы өз қызметін қаржыландыру үшін инвестицияларды тартады. *Бақылау функциясы* орталық банктердің және өзге де қаржы басқарушыларының ақша-несие саясатын іске асыру және активтерді, мысалы, алтын-валюта, зейнетақы және басқа активтерді басқару үшін биржалық құралдарды тұрақтандыру мен пайдалануды көздейді. Орталық банктер Ұлттық валютаның айырбас бағамын реттеуді, сондай-ақ биржалық сауда-саттыққа қатыса және биржалық операцияларды жүргізе отырып, инфляция деңгейін реттеуді жүзеге асырады. Бұдан басқа, реттеушілер/уәкілетті органдар биржа нарығының құралдарын, қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз етеді, сондай-ақ *реттеуші функция* шеңберінде шаруашылық жүргізуші субъектілердің қаржылық белсенділігін ынталандыру үшін пайдаланады.

Биржа нарығын мемлекеттік реттеу биржалық сауда-саттықты өткізу шарттары мен тәртібін белгілейтін:

- нормативтік және құқықтық актілерді әзірлеуді;
- қаржылық құралдарды шығаруды, айналысқа шығаруды және өтеуді;
- биржа нарығы қатысушыларының жұмыс істеуін көздейді.

Биржа нарығының негізгі субъектілері келесілер болып табылады:

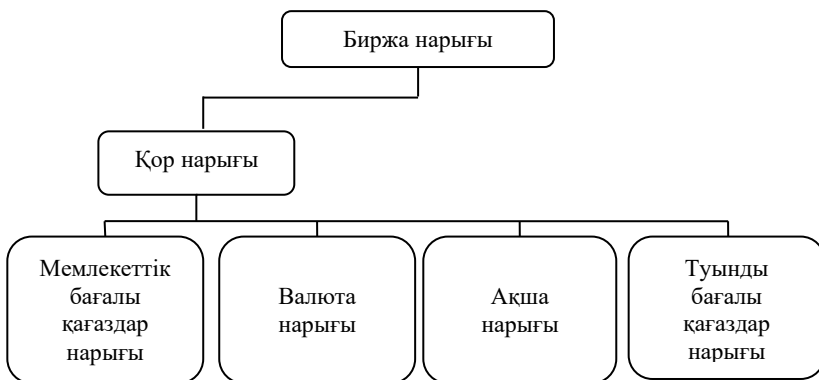
- биржа;
- сауда-саттыққа қатысушылар – брокерлер мен дилерлер;
- инфрақұрылымдық ұйымдар – депозитарийлер, тіркеушілер;
- инвесторлар мен эмитенттер.

Бұл субъектілер биржалық қызметке тартыла отырып, бір-бірімен өзара жұмыс жасайды және байланысады.

Биржалық сауданың объектілері қаржы құралдары болып табылады – «ақша, бағалы қағаздар, оның ішінде туынды бағалы қағаздар, туынды қаржылық құралдармен қоса алғанда нәтижесінде бір ұйымда қаржылық міндетемесі де немесе басқасында үлестік құралы да бір мезгілде қаржылық актив ретінде пайда болатын операциялар»

Биржа нарығы бірнеше секторлардан – субнарықтардан тұруы мүмкін, олардың градациясы негізінде биржалық мәмілелердің мәні (биржалық сауда-саттық объектісі) жатыр. KASE мысалында биржа нарығына кіретін нарық тізімі төмендегі суретте көрсетілген.

Нарықтар тізбесі кіретін биржа нарығы мысалында KASE, ұсынылған келесі суретте.

6-сурет. Биржа нарығы

Биржа нарығы құрамына:

- үлестік және борыштық құралдар айналысы жүзеге асатын қор нарығы;
- мемлекеттік бағалы қағаздар нарығы – уәкілетті мемлекеттік органдар шығарған борыштық құралдар;
- шетел валюталары нарығы немесе валюта нарығы – валюталық құралдар;
- ақша нарығы – қысқа мерзімді қорландыруға арналған құралдар;
- деривативтер нарығы негізінде әртүрлі активтер жатқан – туынды қаржылық құралдар.

Биржалық сауда-саттыққа биржада айналысқа жіберілген қаржылық құралдарды стандарттау тән. Мұндай стандарттау бір шығарылым шеңберінде бірыңғай шарттарда және бір параметрлер бойынша орналастырылатын эмиссиялық борыштық немесе үлестік қаржылық құралдардың арнайы мысалында анықталады.

Биржа сауда-саттығын өткізу үшін қаржылық құралдардың сауда-саттығын өткізу және олармен мәмілелерді жасау үшін пайдаланылатын материалдық-техникалық құралдар мен бағдарламалық қамтамасыз етуді білдіретін мамандандырылған сауда-саттық жүйелерін пайдаланады. Сауда жүйелері биржаның инфрақұрылымдық элементі болып табылады. Осы жүйелер биржалық қызметтің сапасы мен тиімділігін анықтайды.

Биржа нарығының ерекшеліктерін ескере отырып, биржа ісін зерттеу саласына келесілер жатады:

1) биржа нарығы субъектілерінің қызметі және оларды реттеу ерекшеліктері;

2) биржалық құралдарды шығару, орналастыру және олардың айналым талаптары;

3) сауда-саттық, клиринг және есеп айырысуды жүргізу ережелері.

Әлемде 300 түрлі биржалар бар. Әлемдік тәжірибеде сауда-саттық өткізуге мамандандырылған қаржылық құралдардың түрлері анықталған биржалардың келесідей түрлерін бөліп көрсетуге болады:

1. Валюталық биржалар шетел валютасымен – валюталық жұптармен сауда-саттық жүргізу үшін, сондай-ақ валюталық операцияларды, мысалы, шетел валютасын сатып алу-сатудың оқшауланған мәмілелерін немесе тиісінше своп операцияларын жүзеге асыру үшін жағдай жасайды.

2. Фьючерстер немесе опциондар сияқты дериватив-терде (туынды қаржылық құралдармен) мамандандырылған биржалар фьючерстік немесе опциондық биржаларға жатады.

3. Қор биржалары бағалы қағаздардың – акциялар, мәмілелер, түрлі эмитенттер шығарған мемлекеттік бағалы қағаздар айналысына мамандандырылған.

4. Бір биржа алаңында қаржылық құралдардың әртүрлі түрлерін айналымға жіберген жағдайда, мұндай биржа әмбебап ұйымдастырылған нарық – әмбебап биржа мәртебесін алады.

5. Активтер биржалық тауарлар немесе туынды құралдардың айналысы үшін жағдай жасайтын тауар биржалары әлемде кеңінен таралған. Мұндай биржаларда айналыстағы құралдар жеткізілетін және жеткізілмейтін болуы мүмкін. Өз кезегінде жеткізілмейтін тауарларға арналған опциондар мен фьючерстер қаржы құралдарына жатқызылуы мүмкін.

Инвестициялық ресурстарды бөлуде жекелеген елдерде де, сондай-ақ әлемдік аренада да биржа нарығы шешуші рөл атқарады. Жаһандану және интеграция жағдайында осы нарықтардың өсіп келе жатқанна биржа операцияларының ауқымы дәлел.

Осылайша, тұрақты экономикалық даму үшін биржа нарығының маңыздылығы мен мәніне сүйене отырып, биржа ісі биржа қызметімен, сондай-ақ биржа нарығында айналысқа жіберілген қаржылық құралдармен мәмілелер жасау шарттары мен тәртібіне байланысты білімдер мен дағдыларға жатады. Биржа нарығы қаржы нарығының маңызды бөлігі болып табылады. Оның инфрақұрылымдық дамуы экономикалық субъектілер арасындағы ақша қозғалысының жылдамдығы мен сапасына әсер етеді. Бұл нарыққа қатысушылар мен құралдардың көп болуымен сипатталады.

Өзін-өзі бақылау сұрақтары

1. Сауда-саттықты ұйымдастырушы қандай міндеттер мен функцияларды орындайды?
2. Ұйымдастырылған және ұйымдастырылмаған бағалы қағаздар нарығының айырмашылығы неде?
3. Бағалы қағаздардың алғашқы және қайталама нарығы арасында айырмашылық неде?
4. Әлемдік биржа нарығының дамуына дағдарыс құбылыстары қалай әсер етті?
5. Дүниежүзілік қор биржалары Федерациясына қандай биржалар кіреді?
6. Қазақстан қор биржасының жұмыс істеу ерекшеліктері қандай?
7. Қазақстан қор биржасында қандай секторлар бар?

2.1 практикалық бөлімі

1-тапсырма.

Нью-Йорк қор биржасы – NYSE 1792 жылдан бастап, Нью-Йорк қаласында 24 брокер Баттонвуд келісіміне қол қойғанда өз бастауын алады. NYSE өзінің ұзақ тарихында әлемнің жетекші биржаларының бірі болды. NYSE құрылу және даму тарихын зерттеңіз, төмендегі кестеде көрсетілген жылдар мен кезеңдердегі оқиғаларды талдаңыз:

Жылы	Оқиға	Суреттелуі	NYSE үшін маңызы
1792			
	The Bank of New York		
1817			
1929			
1987			
2001			
	Euronext		
2012			

2-тапсырма.

Қор нарығының дамуы NYSE-дің түрлі биржалық топтармен, Archipelago Holdings, Euronext, Intercontinental Exchange, қосылу мүмкіндігін тудырды. NYSE бірігу мәмілелерінің ерекшеліктерін талдаңыз және кестені толтырыңыз:

Биржалық топ	Топтың қызмет ету саласы	Жыл	Келісімнің себептері және негізгі параметрлері
ArchipelagoHoldings			
Euronext			
IntercontinentalExchange			

3-тапсырма.

NYSE Group қызметін зерттеу және талдау. Кестені толтырыңыз:

Атауы	Құрылған уақыты	Қызметі	Құралдары
NYSE			
ICE			
Асра			
МКТ			
Amex Options			

4-тапсырма.

LSE және NYSE индекстерін талдап, төмендегі кестені толтырыңыз:

Индекс	Сипаттамасы	Құрылу тарихы
FTSE100		
FTSE250		
FTSE350		
FTSE All Sector Index		
Dow Jones Industrial Average		
S&P 500		
NYSE Composite		
NYSE ARCA Tech 100 Index		

5-тапсырма.

Корольдік биржа – Лондон қаласында 1565-1923 жылдар аралығында өмір сүрген Англияның алғашқы тауар биржасы. 1698 жылы Лондон қор биржасы одан бөлініп шықты, ол осы күнге дейін жұмыс істейді. 1801 жылы әлемнің жетекші биржаларының бірі болып, LSE өзінің заманауи атымен құрылды.

Англияда алғашқы қор биржасын 1565 жылы сэр Томас Грешам құрды. Сайттың өзін Лондон Сити Корпорациясы және Тақуалық Саудагерлер Гильдиясы ұсынды.

Лондондағы Корольдік биржа жүз жылдан астам уақыт тауар ретінде қалды, тек онда мемлекеттік бағалы қағаздармен және компания акцияларымен 1695 мәміле жасалды.

LSE тарихы төменде келтірілген:

1565

Томас Грешем Лондонда корольдік биржаны құрды

23 қантар 1571

тауар биржасының ресми ашылуы болды

1695

Корольдік биржада бағалы қағаздармен мәмілелер басталды

1698

бағалы қағаздармен жұмыс жасайтын брокерлер Корольдік биржаға кіру құқығынан айырылды, олардың кездесу орны «Джонатан» кофеханасы болды

3 наурыз 1801

Лондон қор биржасының туған күні белгіленіп, қор нарығындағы сауда-саттыққа қатысу құқығы тек ресми тіркелген брокерлерде қалды

1867 алғашқы биржалық тикер пайда болды

1877

Лондон биржасының қызметін бақылау үшін корольдік комиссия құрылды

1914

бірінші дүниежүзілік соғыстың басталуына байланысты биржа жарты жылға жабылды

1972

биржалық қызметті автоматтандыру басталды

1973

II аймақтық биржалар Біріккен Корольдік пен Ирландия Республикасының халықаралық қор биржасына біріктіріліп, биржаға әйелдер мен шетелдіктер жіберілді

1973

электрондық сауда жүйесіне көшу басталды

1987

«қара дүйсенбі» FTSE 100 индексі 30%-тен астамға төмендеді, нарықтық капиталдандыруды 63 миллиард фунт стерлингке азайтты

1992

зал электронды саудаға көшуге байланысты келушілер үшін мәңгі жабылды

2001

Лондон Stock Exchange Италия қор биржасымен бірігіп, бірігу нәтижесінде London Stock Exchange Group компаниясы құрылды.

2001

Лондон қор биржасы London Stock Exchange Public Limited Company (LSE plc) ашық акционерлік қоғамына айналып, LSE-де LSE акцияларымен сауда жасалына бастады

7-сурет. LSE даму тарихы

LSE тарихи дамуын талдаңыз, суретте көрсетілген оқиғаларға толық сипаттама беріңіз.

2.2 Биржа нарығын реттеу

Биржа нарығы әртүрлі тәуекелдерге бейім экономика секторларының бірі болып табылады. Сонымен қатар, жеке тұлғалар қаржылық құралдармен жасалған мәмілелерден артық пайда табу мақсатында әдейі заңсыз әрекеттер жасауы да мүмкін. Тәуекелдер мен қауіптердің алдын алу, осы сектордың тұрақтылығын арттыру, сондай-ақ нарыққа қатысушылардың мүдделерін бұзуға әкелетін қаржылық құралдармен зиянды әрекеттерді болдырмау үшін биржа нарығын және биржалық қызметті мемлекеттік реттеу қажет. Мемлекеттік реттеуді жүзеге асыру үшін алға қойылған мақсаттар, мақсатқа жету жолында міндеттер мен функциялар орындалуы тиіс.

Биржа нарығын мемлекеттік реттеудің мақсаттарына келесілерді жатқызуға болады:

- биржа нарығының тұрақтылығын қамтамасыз ету;
- биржа нарығын дамыту;
- тәуекелдерді азайту;
- биржа нарығының және оның қатысушыларының жұмыс істеуіне қолайлы жағдай жасау;
- қаржылық құралдарды шығару және олардың айналымы үшін қолайлы жағдайлар жасау;
- бәсекелестік ортаны дамыту.

Биржа нарығын мемлекеттік реттеудің міндеттеріне келесілерді жатқызуға болады:

- биржа нарығы қатысушыларының қызмет ету және қызметін жүзеге асыру ережелерін белгілеу;
- қаржылық құралдарды шығару, айналысқа жіберу және өтеу ережелерін белгілеу;
- биржа нарығын дамыту бойынша саясатты іске асыру;
- биржа нарығы қатысушыларының құқықтары мен мүдделерін қорғау;
- биржа нарығының инфрақұрылымын дамыту.

Биржа нарығын мемлекеттік реттеудің функцияларына келесілерді жатқызуға болады:

- нормативтік және құқықтық базаны құру;

- нарыққа қатысушыларды және олардың қызметін реттеу мен бақылау;
- кәсіби қатысушылардың қызметін лицензиялау;
- жүйелік тәуекелдерді реттеу;
- қаржылық құралдармен мәмілелер жасау және операциялар жүргізу.

Биржа нарығын мемлекеттік реттеу мен нарық қатысушыларының өзара байланысы төмендегі суретте көрсетілген.

8-сурет. Қор биржасы нарығын мемлекеттік реттеу

Биржа нарығының саясаты тұрақты, тиімді және бәсекеге қабілетті биржа нарығын құру мақсатын көздейді. Бұл саясат келесілерге бағытталған:

- биржалар мен инфрақұрылымдық ұйымдарды дамыту;
- кәсіби қатысушылардың сапалы қызметтерін қалыптастыру;
- бөлшек және институционалды инвесторлар институтын дамыту;
- қаржылық құралдар мен биржалық операциялар тізбесін кеңейту;

- эмитенттер мен инвесторлар үшін нарықтың тартымдылығын арттыру;
- инвесторларды қорғау;
- биржалық қызметтің халықаралық стандарттарын енгізу;
- жаһандық биржалық қызметке жергілікті нарықтың интегралдануын арттыру.

Биржа нарығының саясаты ақша-несиелік реттеуді, инвестициялық саясатты, макроэкономикалық саясатты және басқа да экономикалық дамудың ерекшеліктерін ескеруі тиіс. Қаржы секторына, инвестициялық және экономикалық үдерістерге қатысатын биржа нарығының дәрежесі биржалық қызметтің даму сипатына негізделеді.

Дамыған елдерде биржа нарығының даму деңгейі экономикалық үдерістерді тиімді басқару көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Мысалы, қор нарығы неғұрлым дамыған болса, соғұрлым экономикалық жүйедегі нарықтық қатынастар да дамиды. Инвестициялық ресурстар нарықтық сұраныс пен ұсыныстың әсерінен капитал жетіспейтін секторларға еркін бағытталады және тиімділігі аз салалардан кетеді. Нарық қатысушылары тәуекел мен инвестиция қайтарымының қолайлы деңгейін ескере отырып, инвестициялау объектілерін еркін таңдайды.

Орталық банктер мен басқа да қаржы нарығын реттеу органдары биржа нарығын дамыту саясатын жүзеге асыруда шешуші рөл атқарады. Бұл органдар нарыққа да, оның қатысушыларына да реттеу мен бақылауды жүзеге асырады.

Отандық биржа нарығын мемлекеттік реттеуді қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарына қатысты уәкілетті орган болып табылатын Қазақстан Республикасының Ұлттық банкі жүзеге асырады.

Төмендегі нормативтік және құқықтық актілер бағалы қағаздар нарығындағы қатынастарды реттеудің заңнамалық базасы болып табылады:

- Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі (Жалпы бөлім);
- Қазақстан Республикасының Салық кодексі;

- Қазақстан Республикасының «Бағалы қағаздар нарығы туралы» Заңы;
- Қазақстан Республикасының «Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын мемлекеттік реттеу, бақылау және қадағалау туралы» Заңы;
- Қазақстан Республикасының «Рұқсаттар және хабарламалар туралы» Заңы;
- Қазақстан Республикасының «Акционерлік қоғамдар туралы» Заңы және тағы басқалар.

Заңнамаға сәйкес бағалы қағаздар нарығындағы қызметтің жекелеген түрлері лицензиялануы тиіс. Соған сәйкес уәкілетті орган келесі қызмет түрлеріне лицензиялар береді:

- 1) брокерлік;
- 2) дилерлік;
- 3) инвестициялық портфельді басқару;
- 4) кастодиандық;
- 5) трансфер-агенттік;
- 6) қаржылық құралдармен мәмілелер бойынша клирингтік қызмет;
- 7) бағалы қағаздармен және өзге де қаржылық құралдармен сауданы ұйымдастыру.

Жоғарыда аталған қызмет түрлері, сондай-ақ бірыңғай тіркеуші мен Орталық депозитарийдің қызметі кәсіби қызмет болып табылады.

Биржа нарығын дамыту, сондай-ақ оның тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатында ҚРҰБ инфрақұрылымдық ұйымдардың акционері болып табылады. Жарғылық капиталға қатысу арқылы ҚРҰБ биржа нарығын дамыту және оның тұрақтылығын қамтамасыз ету саясатын жүзеге асырады. Осылайша, уәкілетті орган акционер немесе ірі қатысушы ретінде осы ұйымдардың қызметі бойынша негізгі шешімдер қабылдауға қатысуға құқығы бар.

ҚРҰБ реттеуші және қадағалау функцияларын орындаумен қатар, Ұлттық қордың, Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының активтерін және алтын-валюта резервтерін басқаратын биржа нарығының негізгі қатысушысы болып табылады.

Ақша-несие саясатын іске асыру шеңберінде ҚРҰБ нота-ларды шығарады және орналастырады, сондай-ақ KASE-де қаржылық құралдарды сатып алу және сатумен бірге, ашық нарықта – биржа нарығында операциялар жүргізеді. Мұндай операцияларға мысалы, биржа нарығындағы тікелей мәмілелер түріндегі интервенциялар, валюталық своп операция-лары; репо операциялары; Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің бағалы қағаздарын сатып алу-сату жатады.

ҚРҰБ биржа нарығын реттеу мен дамытуда маңызды рөл атқарады, сондай-ақ ол уәкілетті орган және оның белсенді қатысушысы болып табылады.

Өзін-өзі бақылау сұрақтары

- 1. Биржа нарығының реттеу ерекшеліктері неде?*
- 2. Уәкілетті орган биржа нарығында қандай функциялар орындайды?*
- 3. Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын мемлекеттік реттеу, бақылау және қадағалау мақсаттары мен міндеттері қандай?*
- 4. Қандай нормативтік және құқықтық актілер биржа нарығының негізгі реттеу мақсаттары үшін маңызды болып табылады?*
- 5. Қазақстан Республикасының Ұлттық банкі биржада қандай операцияларды жүзеге асырады?*
- 6. Уәкілетті орган биржа нарығының субъектілеріне қатысты қандай ықпал ету шараларын қабылдауға құқылы?*
- 7. Қандай кәсіби қызмет түрлерін биржа нарығында лицензиялауға болады?*

2.2 практикалық бөлімі

1-тапсырма.

КРҰБ бағалы қағаздар нарығына қатысты уәкілетті орган ретінде әр түрлі функциялар мен міндеттерді жүзеге асырады. Төмендегі кестені толтыру арқылы Ұлттық банктің құзыретін түсіндіріңіз:

Функциялар мен міндеттерді	Не үшін қажет	Қолдану аясы	Жүзеге асыру мысалдары
БҚН қалыптастыру мен дамыту саласындағы басымдықтарды анықтайды			
БҚН-да инвесторлардың құқықтары мен мүдделерін қорғау бойынша мемлекеттік саясат жүргізеді			
Ұлттық БҚН-ның инфрақұрылымын қалыптастыру бойынша мемлекеттік саясат жүргізеді			
Қаржы нарығының активтерін бағалы қағаздар ретінде таниды			
Мемлекеттік емес бағалы қағаздарды шығару, айналысқа енгізу және өтеу шарттары мен тәртібін белгілейді			

2-тапсырма.

Құқық бұзушылықтар анықталған жағдайда уәкілетті орган бағалы қағаздар нарығының субъектілеріне келесі шектеулі ықпал ету шараларын қолдануға құқылы:

- 1) орындалуы міндетті жазбаша нұсқама беруге;
- 2) жазбаша ескерту беруге;
- 3) жазбаша келісім жасауға;
- 4) инвестициялық комитеттің құрамы инвестициялық комитет мүшелерінің міндеттерін орындаудан шеттетуге.

1. Реттеушінің әрекетін түсіндіріңіз және мысалдар келтіріңіз:

Әсер ету шарасы	Қандай формасы қолданылады	Реттеушінің ресми сайтындағы «Қаржы нарығын қадағалау» бөлімінің мәліметтеріне негізделген мысал
Жазбаша хабарландыру		
Жазбаша ескерту		
Жазбаша келісім		

2. Инвестициялық комитеттің қызметін және оның мүшелерінің функциялары мен міндеттерін қарастырыңыз. Комитет мүшелерінің қандай әрекеттері Қазақстан Республикасының заңнамадағы құқық бұзушылықтарға әкелуі мүмкін?

3-тапсырма.

Бағалы қағаздар нарығындағы ақпаратты ашу дегеніміз барлық ақпаратқа қызығушылық білдірген тұлғаларды толық және нақты ақпаратпен қамтамасыз ету дегенді білдіреді.

4-тапсырма.

Қазақстан Республикасының «Бағалы қағаздар нарығы туралы» Заңының 62-бабына сәйкес – «Номиналды ұстаушы тіркеушінің, орталық депозитарийдің және эмитенттің талап етуі бойынша бағалы қағаздары өзінің номиналды ұстауында тұрған клиенттер туралы ақпарат ұсынуға міндетті».

Клиенттер мен бағалы қағаздар туралы ақпарат алудың мақсаттары мен міндеттерін түсіндіріңіз:

- 1) тіркеуші;
- 2) орталық депозитарий;
- 3) эмитент.

5-тапсырма.

Уәкілетті орган эмитенттердің, лицензиаттардың, орталық депозитарийдің, кәсіби ұйымдардың және бағалы қағаздар нарығында кәсіби қызметті лицензиясыз жүзеге асыратын заңды тұлғалардың қызметіне аудит жүргізуге құқылы.

Төмендегі кестені толтыру арқылы осы субъектілердің қызметін тексеру және бақылау қалай жүзеге асырылатындығын анықтаңыз:

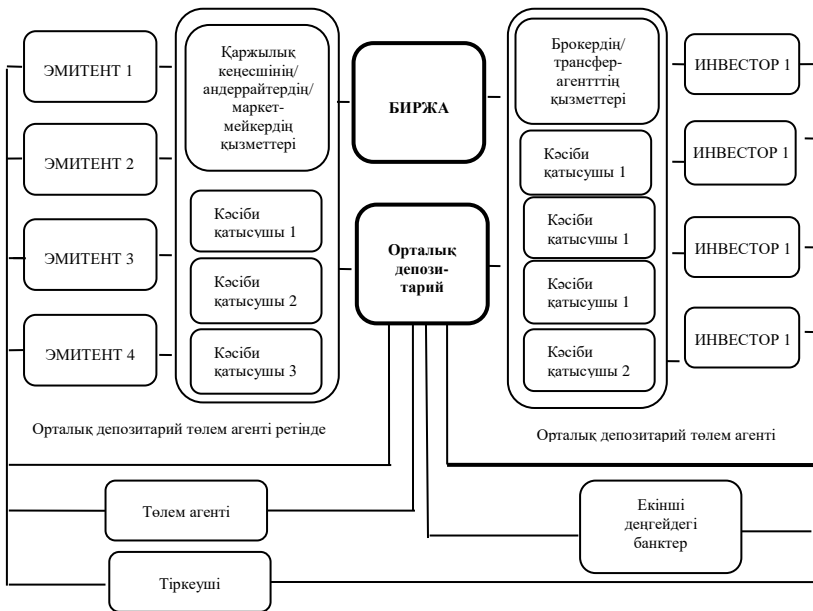
БҚН субъектілері	Бақылау және тексерудің негізі	Бақылау және тексерудің формасы
Эмитенттер		
Брокер-дилерлер		
Орталық депозитарий		
Сауданы ұйымдастырушы		
Бірегей тіркеуші		
Басқарушы компания		

2.3 Биржа нарығының субъектілері

Биржа нарығының қатысушылары оның қызметінің ерекшеліктерін ескере отырып, қаржылық құралдармен мәмілелер жасау және орындау үдерісіне қатысатын биржа нарығының субъектілері болып табылады.

Биржа нарығының субъектілеріне келесілер жатады:

- жеке инвесторлар;
- институционалды инвесторлар;
- эмитенттер;
- қор нарығының кәсіби қатысушылары;
- сауда-саттық ұйымдастырушылар;
- өзін-өзі реттейтін ұйымдар.

9-сурет. Кәсіби қатысушылар мен инвесторлардың өзара әрекеттерінің схемасы

Нарық қатысушыларының өзара әрекеттесуінің ерекшеліктері жоғарыдағы суретте келтірілген.

Субъектілер қызметінің түсінігін және негіздерін қарастырайық:

1. Қор нарығының кәсіби қатысушылары

Кәсіби қатысушылар болып табылатын биржа мүшелері бағалы қағаздармен және басқа қаржылық құралдармен қоса биржалық құралдармен мәмілелер жасауға құқылы. Мәміле жасайтын кәсіби қатысушылар:

- өз мүдделері үшін және өз есебінен – дилерлер жұмыс жасайды;
- клиент есебінен және олардың мүдделері үшін – брокерлер жұмыс жасайды.

Қор нарығында бұл субъектілер өз қызметтерін лицензия негізінде немесе заңнамаға сәйкес жүзеге асырады.

Биржа мүшесінің атынан сауда-саттық жүйесін қолдана отырып, тек уәкілетті тұлғалар болып табылатын трейдерлер мәмілелер жасауға және басқа әрекеттерді жасауға құқылы. Трейдерлер сауда-саттыққа қатысуға заңнама мен биржаның ішкі құжаттарында анықталған талаптар мен шарттарға сәйкес рұқсат алады. Кәсіби қызметтің түрлері төмендегі суретте ұсынылған.

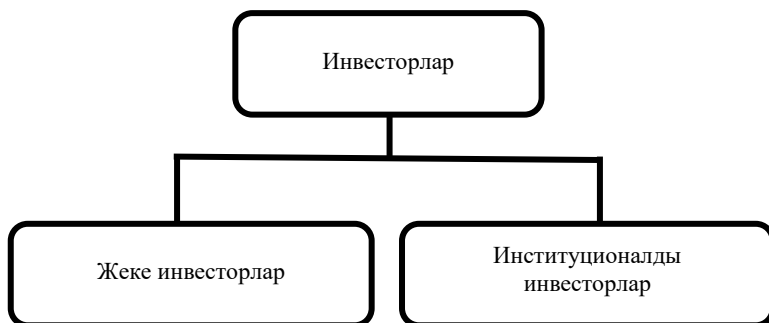

10-сурет. Қор биржасындағы кәсіби қызмет

Жоғарыда аталған барлық қатысушылар биржа нарығында қаржылық құралдармен жасалатын мәмілелерді бірге жасайды немесе мәміленің бір тарабы ретінде қатысады. Сонымен қатар, кәсіби қатысушылар эмиссиялық бағалы қағаздарды шығаруға, олардың айналысына және өтелуіне қатысады.

2. Инвесторлар

Кәсіби қатысушылардың клиенттері инвесторлар болып табылатын заңды және жеке тұлғалар немесе заңды тұлғалар – эмитенттер бола алады. Инвесторлардың жіктелуі туралы ақпарат төмендегі суретте көрсетілген

11-сурет. Инвесторлар тобы

Институционалды инвесторлар экономикалық субъектілерден қаражат тартады. Мұндай инвесторларға инвестициялық қорлар, зейнетақы қорлары, сақтандыру компаниялары және банк мекемелері жатады.

Жеке инвесторлар инвестицияны биржа нарығында кәсіби қатысушылардың қызметтерін пайдалана отырып жүзеге асырады.

3. Эмитенттер

Эмиссиялық бағалы қағаздар шығарушы тұлғалар эмитенттер болып табылады.

Бұл ретте корпоративті бағалы қағаздардың (акциялар мен облигациялардың) эмитенттері және мемлекеттік бағалы қағаздардың эмитенттері (мемлекеттік қазынашылық міндеттемелер, ноталар және т.б.) болып бөлінеді. Акционерлік қоғамдар – акциялар мен облигациялар, жауапкершілігі шектеулі серіктестіктер – тек облигациялар шығаруға құқылы.

Қаржылық құралдар эмиссиясын тіркеуге, олармен мәмілелер жасасуға, сондай-ақ олардың айналымын қолдауға әр түрлі инфрақұрылымдық ұйымдар – депозитарий, тіркеуші, трансфер-агент, төлем агенті және басқалары қатысады.

Биржа нарығында сауда-саттықты ұйымдастыру және қаржылық құралдармен операциялар жасау үдерісіне қатысатындар субъектілер қызметін жүзеге асырады.

Кәсіби қатысушылар әртүрлі функцияларды атқарады және биржа нарығында айырықшы қызмет түрін жүзеге асырады. Олар мәмілелерді бірге жүргізеді немесе осы мәмілелер бойынша клиринг пен есеп айырысуға қатысады. Сонымен қатар биржа нарықтың кәсіби қатысушысы болып табылады. Мұндай қатысушылардың қызметі лицензиялауға жатады. Инвесторлар мен эмитенттер биржа нарығында қаржылық қызметтерге келісім-шарттар жасау негізінде тек кәсіби қатысушылар арқылы жұмыс істейді.

Осылайша, институционалды инвесторлар мен кәсіби қатысушылар арасында биржа нарығында мемлекеттік бағалы қағаздар мен мемлекеттік емес бағалы қағаздар – негізінен корпоративті облигациялар – ең үлкен сұранысқа ие. Бұл құралдар эмиссиялық бағалы қағаздармен салыстырғанда банктік инвестицияларға балама бола отырып, аз инвестициялық тәуекелге ие. Жалпы алғанда олардың табыстылығының жалпы деңгейі ішкі нарықтағы капитал құнының динамикасын көрсетеді.

Қатысушылардың қызметіне бақылау мен қадағалауды уәкілетті орган жүзеге асырады, оның міндеттерінің бірі қаржылық қызметтерді тұтынушылардың құқықтарын қорғау болып табылады.

Кәсіби қатысушылар мен институционалды инвесторлардың ағымдағы қызметінің индикаторлары олардың биржа нарығындағы белсенді рөлін көрсетеді.

Өзін-өзі бақылау сұрақтары

- 1. Биржа нарығында қандай субъектілер қызметін жүзеге асырады?*
- 2. Биржа нарығында қандай топтағы инвесторлар ұсынылған?*
- 3. Биржада брокерлік және дилерлік ұйымдар қандай функцияларды орындайды?*
- 4. Бірыңғай тіркеуші және орталық депозитарий қандай қызмет ерекшелігіне ие?*
- 5. Зейнетақы қоры биржа нарығында қандай қызметті жүзеге асырады?*
- 6. Қазақстан қор биржасында қандай мүшелік санаты бар?*
- 7. Биржа мүшесі мәртебесін алу үшін не қажет?*

2.3 практикалық бөлім

1-тапсырма.

Лондон қор биржасы – барлық деңгейдегі және даму деңгейіндегі компаниялар үшін ашық нарық. АІМ – «Баламалы инвестициялық нарық» Лондон қор биржасында әсіресе дамушы компаниялар үшін жұмыс істейді.

АІМ-ге рұқсат алу компанияның АІМ-де эмитент-компаниялар үшін қор нарығына шығу мәселелері бойынша қызмет көрсететін келесі ұйымдардың қатысуын көздейді. Төмендегі суретте көрсетілген ұйымдардың мақсаттарын, міндеттері мен функцияларын талдаңыз.

Кестені толтырыңыз:

№ р/с	Ұйымның атауы	Қызмет көрсету аясы	Эмитент көрсететін қызметтер
1.	Заң кеңесшісі		
2.	Аудитор		
3.	Қаржы кеңесшісі		
4.	Кәсіби қатысушы		

2-тапсырма.

Қазақстан Республикасының «Бағалы қағаздар нарығы туралы» Заңына сәйкес – «инсайдерлік ақпарат деп бағалы қағаздар (туынды қаржылық құралдары), олармен жасалатын операциялар туралы, сондай-ақ бағалы қағаздар (туынды қаржылық құралдар) шығарған (ұсынған) эмитент, ол жүзеге асыратын қызмет туралы сенімді ақпарат, коммерциялық құпияны құрайтын, сондай-ақ үшінші тұлғаларға белгісіз,

олардың жария етілуі бағалы қағаздардың (туынды қаржылық құралдар) құнының өзгеруіне және олардың эмитентінің қызметіне әсер етуі мүмкін өзге де ақпарат».

Төмендегі кестені толтырып, инсайдерлік ақпаратты ашу ерекшеліктерін қарастырыңыз:

Термин атауы	Термин қандай мағына береді	БҚН қандай субъектілеріне қатысты қолданылады
Инсайдерлік ақпарат		
Инсайдер		
Аффилирленген тұлғалар		
Жеткіліксіз ақпарат		
Манипуляция		

3-тапсырма.

Номиналды ұстаушылардың функцияларына анықтама беріңіз:

Функциялары	Сипаттамасы	Жүзеге асыру формасы
Клиенттің бағалы қағаздар есебі		
Клиенттің бағалы қағаздарымен мәмілелерді тіркеу		
Бағалы қағаздармен мәмілелер жасау кезінде клиенттің мүдделерін ескеру		
Клиенттің бағалы қағаздар бойынша құқықтарын растау		

4-тапсырма.

Бағалы қағаздар нарығындағы брокерлік және дилерлік ұйымдардың қызметін зерттеңіз (мысалы, Halyk Finance, Asyl-Invest, Freedom Finance) және келесі сұрақтарға жауап беріңіз:

1. Компаниялар инвесторларға қандай қызмет көрсетеді?
2. Брокерлік келісім-шарт қандай баптардан тұрады?
3. Жеке тұлғаларға қызмет көрсетуде қандай тарифтер қолданылады?

4. Эмитенттерге қандай қызметтер көрсетіледі?

5-тапсырма.

Орталық депозитарий мен бірыңғай тіркеушінің қызметтерін зерттеңіз. Келесі сұрақтарға жауап беріңіз:

1. Ұйымдар қандай қызметтер көрсетеді?
2. Ұйымдардың қызметіне қандай заңды ережелер қолданылады?
3. Ұйымдардың қызмет көрсету тарифтері қандай?

ТЕСТ ТАПСЫРМАЛАРЫ

1. Қаржы агенттігі шығаратын облигация түрін анықтаңыз:

- а) айырбасталатын
- б) агенттік
- в) алғашқы
- г) мемлекеттік

2. Ұйымдастырылған қор нарығында белгілі бір уақыт кезінде бағалы қағаздар бойынша сұраныстың немесе ұсыныстың бағасын анықтаңыз:

- а) айырбастау
- б) купон
- в) баға белгілеу
- г) номинал

3. Қор нарығының субъектілері арасында орналастырылған бағалы қағаздардың айналысы үдерісінде қалыптасатын құқықтық қатынастарды сипаттаңыз:

- а) алғашқы нарық
- б) қайталама нарық
- в) алып-сатарлық нарық
- г) құлдырайтын нарық.

4. Эмитент, эмиссиялық бағалы қағаздар және оларды ұстаушылар туралы мәліметтердің жиынтығы:

- а) клирингтік жүйе
- б) сауда-саттық жүйесі
- в) баға белгілеу жүйесі
- г) бағалы қағаздарды ұстаушылардың тізілімдер жүйесі

5. Стандартталған тауарлар партиясына, бағалы қағаздарға, валюта мен қаржылық құралдарына қатысты қолданылатын терминді көрсетіңіз:

- а) курс
- б) базалық актив
- в) баға белгілеу
- г) номинал.

6. Қаржылық құралдарды ұстаушының (сатып алушының) қор нарығының кәсіби қатысушысына беретін және өзіне тиесілі қаржылық құралдармен немесе ақша қаражаттарымен белгілі бір іс-әрекеттерді жүзеге асыруын көрсететін құжатты көрсетіңіз:

- а) бұйрық
- б) келісім-шарт
- в) анықтама
- г) биржалық куәлік

7. Бағалы қағаздар ұстаушыларының тізілімі жүйесін жүргізу бойынша қызметті жүзеге асыратын мамандандырылған коммерциялық емес ұйымды көрсетіңіз:

- а) депозитарий
- б) дилер
- в) биржа
- г) тіркеуші

8. Сауда-саттықты ұйымдастырушының тізімінен бағалы қағаздарды уақытша немесе тұрақты алып тастауда қолданылатын терминді анықтаңыз:

- а) листинг
- б) клиринг
- в) делистинг
- г) мэтчинг

9. Орталық депозитарийдің өз клиенттерінің жеке шоттарындағы қаржылық құралдарды есепке алуына қатысты қолданылатын терминді көрсетіңіз:

- а) мэтчинг
- б) клиринг
- в) листинг
- г) депонирлеу

10. Эмиссиялық бағалы қағаздар мен өзге де қаржылық құралдар бойынша міндеттемелерді орындамау қалай аталады:

- а) мэтчинг
- б) клиринг
- в) дефолт
- г) депонирлеу

11. Орталық депозитарийдің клиенті болып табылатын ұйымды көрсетіңіз:

- а) депонент
- б) спекулянт
- в) арбитражер
- г) тіркеуші

12. Бағалы қағаз болып табылмайтын және Орталық депозитарий, тіркеуші немесе номиналды ұстаушымен берілетін, сондай-ақ тіркелген тұлғаның белгілі бір уақыт кезінде құқықтарын растайтын қаржылық құралдар бойынша құжатты көрсетіңіз:

- а) клиенттік тапсырыс
- б) клиенттік бұйрық
- в) биржалық куәлік
- г) жеке шоттан үзінді-көшірме

13. Шығарылымы уәкілетті органда тіркелетін бағалы қағаздарды көрсетіңіз:

- а) жарияланған
- б) орналастырылған
- в) сатып алынған
- г) тәркіленген

14. Меншікті активтерге немесе инвестициялық басқаруға берілген активтерге қатысты инвестициялық шешімдерді қабылдауды жүзеге асыратын қор нарығының кәсіби қатысушысының алқалы органын (тіркеушіні және трансферагентті қоспағанда) көрсетіңіз:

- а) директорлар кеңесі
- б) инвестициялық комитет
- в) биржалық кеңес
- г) тағайындаулар жөніндегі комитет

15. Инсайдерлік ақпаратқа қол жеткізе алатын тұлғаны көрсетіңіз:

- а) инсайдер
- б) депонент
- в) инвестор
- г) спекулянт

16. Шығарылу шарттары исламдық қаржыландыру принциптеріне сәйкес келетін эмиссиялық бағалы қағаздарды анықтаңыз:

- а) ерекшеленген
- б) классикалық
- в) исламдық
- г) борыштық

17. Клиенттердің қаржылық құралдар мен ақша қаражаттарының есебін жүргізуді және солар бойынша құқықтарды растауды, сондай-ақ өзіне клиенттердің құжаттамалық қаржылық құралдарды сақтау бойынша міндеттемелерді қабылдай отырып, оларды сақтауды жүзеге асыратын қор нарығының кәсіби қатысушыын көрсетіңіз:

- а) кастодиан
- б) брокер
- в) тіркеуші
- г) эмитент

18. Қор нарығының кәсіби қатысушысының қызметін пайдаланатын немесе пайдалануға ниеттенген тұлға:

- а) кастодиан
- б) инсайдер
- в) клиент
- г) спекулянт

19. Клирингтік ұйымының меншікті активтері есебінен қалыптастырылған және клирингтік ұйым қызметінің тәуекелдерін төмендетуге арналған қаражат:

- а) резервтік қор
- б) ұлттық қор
- в) тәуекелдерді жабу қоры
- г) инвестициялық қор

20. ЕСЖ-сінің бір секциясын көрсетіңіз

- а) квазимемлекеттік компаниялардың бағалы қағаздарымен сауда секциясы
- б) қор индексіндегі туынды бағалы қағаздармен сауда секциясы
- в) металдар және өнеркәсіптік тауарлармен сауда секциясы
- г) доллар-еуро валюталық жұбындағы фьючерстермен сауда секциясы

21. Өз мүддесі үшін және өз есебінен мәмілелер жасайтын қор нарығының кәсіби қатысушысын көрсетіңіз:

- а) брокер
- б) дилер
- в) биржа
- г) тіркеуші

22. Клиенттің мүддесі үшін оның есебінен және тапсырмасы бойынша мәмілелерді жүзеге асыратын қор нарығының кәсіби қатысушысын көрсетіңіз:

- а) биржа
- б) тіркеуші
- в) брокер
- г) дилер

23. Қазақстан Республикасының қор биржасының ұйымдық-құқықтық формасы қандай?:

- а) жауапкершілігі шектеулі серіктестік
- б) үкіметтік емес ұйым
- в) акционерлік қоғам
- г) республикалық мемлекеттік кәсіпорын

24. Сауда-саттықты ұйымдастырушылар:

- а) брокерлер мен дилерлер
- б) тіркеуші және орталық депозитарий
- в) биржа мүшелері
- г) қор биржасы және биржадан тыс нарықтың баға белгілеу ұйымы

25. Қаржылық құралдарға жататындар:

- а) акция
- б) облигация
- в) ақша
- г) аталғандардың барлығы дұрыс

26. Бағалы қағаздардың айналысына маманданған биржаны анықтаңыз:

- а) опциондық биржа
- б) валюталық биржа
- в) қор биржасы
- г) тауар биржасы

27. Қандай кәсіби қызмет уәкілетті органмен лицензиялауға жатпайды:

- а) трансфер-агент қызметі
- б) қаржылық құралдармен мәмілелер бойынша клирингтік қызмет
- в) сауда-саттықты ұйымдастырушының қызметі
- г) тіркеушінің қызметі

28. Қандай кәсіби қызмет уәкілетті органмен лицензиялауға жатпайды:

- а) брокерлік
- б) дилерлік
- в) орталық депозитарийдің қызметі
- г) кастодиандық

29. Биржалық деривативтермен болатын сауда-саттық көлемінің өсуіне әсер ететін негізгі факторды анықтаңыз:

- а) бағалы қағаздармен болатын сауда-саттық көлемінің өсуі
- б) негізіне қор индекстері кіретін деривативтермен болатын сауда-саттық көлемінің өсуі
- в) мұнай және өзге де мұнай өнімдері үшін бағаның өсуі
- г) валюталық және тауарлық деривативтермен болатын сауда-саттық көлемінің өсуі

30. KASE-нің құрылған жылын көрсетіңіз:

- а) 1999
- б) 1996
- в) 2000
- г) 1993

31. ЕСЖ құрылған жылды көрсетіңіз:

- а) 2008
- б) 2006
- в) 2000
- г) 2007

32. Акционерлік компанияның ұйымдық-құқықтық формасында жұмыс істейтін KASE ... болып табылады:

- а) коммерциялық емес ұйым
- б) коммерциялық ұйым
- в) республикалық мемлекеттік кәсіпорын
- г) үкіметтік емес ұйым

33. Қаржылық қызметтерді көрсетумен және тұтынумен, қаржылық құралдардың айналысымен байланысты қатынастар жиынтығы:

- а) еңбек нарығы
- б) тауар нарығы
- в) қаржы нарығы
- г) шикізат нарығы

34. Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын мемлекеттік реттеу, бақылау және қадағалаудың мақсаттары:

- а) қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету және қаржы нарығында шынайы бәсекелестікті қолдауға бағытталған тең құқылы жағдайлар жасау
- б) ресурстар мен реттеу құралдарын тиімді пайдалану
- в) қаржылық ұйымдардың қызметі мен қаржылық қадағалаудың ашықтығы
- г) қаржы ұйымдарының жауапкершілігі

35. Әлем бойынша акцияларды жария орналастырудан инвестициялық ағымдардың жалпы төмендеуі жағдайында осы акциялардың жаңа шығарылымының динамикасын сипаттаңыз:

- а) IPO-дан инвестициялық ағымдар көлемінің өсуіне қарамастан, жалпы шығарылымдар санының төмендеуі байқалады
- б) IPO-дан инвестициялық ағымдар көлемінің төмендеуіне қарамастан, листингтердің жалпы санының өсуі байқалады
- в) IPO-дан инвестициялық ағымдар көлемінің төмендеуіне қарамастан, листингтердің жалпы саны өткен жылдың деңгейінде қалып отыр
- г) листингтер санының өсуі IPO-дан инвестициялық ағымдардың жалпы көлемінің ұлғаюына алып келді

36. Қор нарығының объектілерін көрсетіңіз:

- а) инвесторлар
- б) бағалы қағаздар
- в) эмитенттер
- г) аталғандардың барлығы дұрыс

37. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банк активтерін басқаруды қандай ұйымға қатысты жүзеге асыратындығын көрсетіңіз:

- а) Ұлттық қор
- б) инвестициялық қор
- в) ерікті зейнетақы қоры
- г) сақтандыру компаниялары

38. Қор нарығының объектілерін көрсетіңіз:

- а) инвесторлар
- б) бағалы қағаздар
- в) эмитенттер
- г) аталғандардың барлығы дұрыс

39. Өз клиенттері арасында құжаттарды (ақпаратты) қабылдау және беру бойынша қызмет көрсететін қор нарығының кәсіби қатысушысын көрсетіңіз:

- а) облигацияларды ұстаушылардың өкілі
- б) трансфер-агент
- в) орталық контрагент
- г) төлем агенті.

40. Акционерлік компанияның дауыс беретін акцияларының он процентінен азы тиесілі акционерді көрсетіңіз:

- а) миноритарий
- б) ірі акционер
- в) инвестор – айырбасталатын бағалы қағаздарды ұстаушы
- г) трейдер

41. Акционерлік компанияның дауыс беретін акцияларының он процентінен көбі тиесілі акционердің мәртебесін көрсетіңіз:

- а) облигацияларды ұстаушылардың өкілі
- б) миноритарий
- в) орталық контрагент
- г) ірі акционер

42. Әлемде акциялармен сауда-саттықтың жалпы көлемінің өсуі аясында Америка континентіндегі капиталдандыру көрсеткішінің динамикасын сипаттаңыз:

- а) өсімнің баяулау үдерісі, көрсеткіш деңгейінің төмендеуі
- б) көрсеткіш деңгейінің жалпы өсуін сипаттайтын оң динамика
- в) көрсеткіш өзгеріссіз қалды
- г) сауда-саттық көлемінің оң динамикасы капиталдандырудың оң динамикасын анықтайды

43. Өз клиенттері арасында құжаттарды (ақпаратты) қабылдау және беру бойынша қызмет көрсететін қор нарығының кәсіби қатысушысын көрсетіңіз:

- а) облигацияларды ұстаушылардың өкілі
- б) трансфер-агент
- в) орталық контрагент
- г) төлем агенті

44. Жиынтығына акционерлік компанияның дауыс беретін акцияларының отыз процентінің тиесілілігі көрсетілген өзара жасасқан келісім негізінде жүзеге асырылатын бірнеше акционерлердің тобын көрсетіңіз:

- а) облигацияларды ұстаушылардың өкілдері
- б) миноритарийлер
- в) орталық контрагенттер
- г) ірі акционерлер.

45. KASE акция нарығының индикаторын көрсетіңіз:

- а) KIBOR индикаторы
- б) KIBID индикаторы
- в) KASE индексі
- г) KASE_BC индексі

46. Бағалы қағаздардың шығарылым формасы бойынша түрлерін көрсетіңіз:

- а) құжатты және құжатсыз
- б) қысқа мерзімді және орта мерзімді
- в) мемлекеттік және кәсіпорындық
- г) жаһандық және инфрақұрылымдық

47. Айналым мерзімі бойынша борыштық бағалы қағаздардың түрлерін көрсетіңіз:

- а) эмиссиялық және эмиссиялық емес
- б) қысқа мерзімді және орта мерзімді
- в) мемлекеттік және кәсіпорындық
- г) атаулы және ұсынбалы

48. Қаржылық активті көрсетіңіз

- а) ғимарат
- б) инвестордың автомобилі
- в) ақша
- г) тауарлық-материалдық құндылықтар

49. Проценттік ставкасы ауыспалы – өзгермелі индикаторға тәуелді облигация түрін көрсетіңіз:

- а) нөлдік купонды облигациялар
- б) өзгермелі проценттік мөлшерлемесі бар облигациялар
- в) дисконттық облигациялар
- г) тіркелген проценттік мөлшерлемесі бар облигациялар

50. Акционерлік компанияның дауыс беретін акцияларының он процентінен азы тиесілі акционерді көрсетіңіз:

- а) миноритарий
- б) ірі акционер
- в) инвестор – айырбасталатын бағалы қағаздарды ұстаушы
- г) трейдер

51. Корпоративтік облигациялар нарығының индикаторын көрсетіңіз:

- а) KIBOR индикаторы
- б) KIBID индикаторы
- в) KASE индексі
- г) KASE_BC индексі

52. Ақша қаражаттарын депозитке тарту мөлшерлемелерінің орташа мәнін айқындайтын ақша нарығы индикаторын көрсетіңіз:

- а) KIBOR индикаторы
- б) KIBID индикаторы
- в) KIMEAN индикаторы
- г) KazPrime индикаторы

53. Ақша қаражаттарын депозитке тарту мөлшерлемелерінің орташа мәнін айқындайтын ақша нарығы индикаторын көрсетіңіз:

- а) SWAP-1D
- б) KIBOR индикаторы
- в) KIBID индикаторы
- г) KIMEAN индикаторы

54. Облигация бойынша купон проценттерді төлеуді көздемейтін, бірақ дисконтпен, яғни номиналды құнынан жеңілдікпен орналастырылатын облигациялар түрін көрсетіңіз:

- а) нөлдік купонды облигациялар
- б) өзгермелі проценттік мөлшерлемесі бар облигациялар
- в) бекітілген табыстылығы жарияланған облигациялар
- г) тіркелген проценттік мөлшерлемесі бар облигациялар

55. Қаржылық міндеттемені көрсетіңіз:

- а) ақша
- б) ақшаны немесе өзге де қаржылық активті басқа ұйымға беру туралы шартты міндеттеме
- в) басқа ұйымдардың үлестік құралдары
- г) ақша немесе өзге де қаржылық активті басқа ұйымнан алу туралы шарттық құқық

56. Биржалық сауда-саттық жүйесінде T+0 схемасы бойынша акцияларды сату мәмілесін жасау үшін сауда-саттыққа қатысушылар мен олардың клиенттерінде болуы тиіс:

- а) Орталық депозитарийдегі қосалқы шоттарында: бағалы қағаздардың саны мәміле жасалған күннен кейінгі келесі күнге сатумен анықталған клиенттік тапсырыстардан кем емес
- б) Орталық депозитарийдегі банктік шоттардағы ақша сомасы сатуға берілген клиенттік тапсырыстардың жиынтық көлемінен кем емес
- в) БЕАҚО ААБЖ-сіндегі (БЕАҚО ҚРҰБ, ЕДБ үшін, ААБЖ) банктік шоттардағы ақша сомасы сатуға берілген клиенттік тапсырыстардың жиынтық көлемінен кем емес
- г) Орталық депозитарийдегі қосалқы шоттарында: бағалы қағаздардың саны сатуға берілген клиенттік тапсырыстардан кем емес

57. Биржалық сауда-саттық жүйесінде T + 0 схемасы бойынша облигацияларды сатып алу мәмілесін жасасу үшін сауда-саттыққа қатысушылар мен олардың клиенттерінде болуы тиіс:

- а) Орталық депозитарийдегі қосалқы шоттарында: бағалы қағаздардың саны мәміле жасалған күннен кейінгі келесі күнге сатумен анықталған клиенттік тапсырыстардан кем емес
- б) Орталық депозитарийдегі банктік шоттардағы ақша сомасы сатып алуға берілген клиенттік тапсырыстардың жиынтық көлемінен кем емес
- в) БЕАҚО ААБЖ-сіндегі (БЕАҚО ҚРҰБ, ЕДБ үшін, ААБЖ) банктік шоттардағы ақша сомасы сатуға берілген клиенттік тапсырыстардың жиынтық көлемінен кем емес
- г) Бірыңғай тіркеушідегі қосалқы шоттарында: бағалы қағаздардың саны сатуға берілген клиенттік тапсырыстардан кем емес

58. Мемлекеттік емес эмиссиялық бағалы қағаздардың шығарылымын мемлекеттік тіркеу жүзеге асырылады:

- а) тіркеушімен
- б) орталық депозитариймен
- в) биржамен
- г) реттеушімен

59. Эмитент туралы, оның қаржылық жағдайы және эмиссиялық бағалы қағаздарды сату болжамы көрсетілген мәліметтер мен басқа да ақпараттарды қамтитын құжатты көрсетіңіз:

- а) листингтік талаптар
- б) дивидендтік саясат
- в) облигацияларының шығарылым аңдатпасы
- г) корпоративтік басқару кодексі

60. Жарияланған акциялардың саны ұлғайғанда және орналастырылған акциялардың түрі өзгергенде немесе облигациялардың саны кеміген кезде уәкілетті орган:

- а) жарияланған акциялар (облигациялар) шығарылымын мемлекеттік тіркеу туралы куәлікті ауыстырады
- б) жарияланған акциялар (облигациялар) шығарылымын мемлекеттік тіркеу туралы куәлікті жояды
- в) акциялар (облигациялар) шығарылымын жояды
- г) эмитенттен айыппұл өндіріп алады

61. «Өзге де борыштық бағалы қағаздарға» жатпайтын санатты көрсетіңіз:

- а) квазимемлекеттік сектор субъектілерінің бағалы қағаздары
- б) секьюритилендірілген борыштық бағалы қағаздар
- в) инфрақұрылымдық борыштық бағалы қағаздар
- г) арнайы кәсіпорын шығарған борыштық бағалы қағаздар

62. Облигациялар шығару проспектісінің ажырамас бөлігін көрсетіңіз:
- а) облигацияларды ұстаушылардың өкілімен жасалған шарттардың көшірмелері
 - б) ұйымдастырылмаған нарықта қоғаммен сатып алынған акциялардың құнын анықтау әдістемесі
 - в) ұйымдастырылған нарықта қоғаммен сатып алынған акциялардың құнын анықтау әдістемесі
 - г) компанияның таза кірісін акционерлік капитал бойынша бөлу тәртібі
63. Эмитент орналастырылған облигацияларды сатып алуды жүзеге асыруы тиіс жағдайды анықтаңыз:
- а) облигациялардың айналым мерзімінің аяқталуы
 - б) артықшылықты акциялар бойынша дивидендтер есептеу
 - в) жай акциялар бойынша дивидендтер есептеу
 - г) эмитент органының облигациялардың делистингі туралы шешім қабылдауы
64. «Борыштық бағалы қағаздар» секторының бір санатын көрсетіңіз:
- а) бірінші санат
 - б) екінші санат
 - в) буферлік санат
 - г) үлестік бағалы қағаздар
65. «Акциялар» секторының бір санатын көрсетіңіз:
- а) бірінші санат
 - б) квазимемлекеттік сектор субъектілерінің бағалы қағаздары санаты
 - в) буферлік санат
 - г) үлестік бағалы қағаздар
66. Ашық сауда-саттықты (ең көп таралған) жүргізудің негізгі әдісін көрсетіңіз:
- а) голландиялық сауда-саттық әдісі
 - б) жазылу әдісі
 - в) мамандандырылған сауда-саттық әдісі
 - г) үздіксіз қарсылама аукцион әдісі
67. Ашық сауда-саттыққа жатпайтын әдісті анықтаңыз:
- а) жазылу әдісі
 - б) голландтық сауда-саттық әдісі
 - в) фиксинг әдісі
 - г) франкфурттік сауда-саттық әдісі
68. Сауда-саттық регламенті дегеніміз не?:
- а) қор биржасы мүшелері мен қор биржасы трейдерлерінің жауапкершілігі
 - б) сауда-саттықты жүргізудің негізгі параметрлері
 - в) орталық контрагент ретіндегі қор биржасының міндеттері
 - г) айналысқа жіберілген қаржылық құралдарды бағалау әдістері

69. KASE-де «Қазтрансойл» АҚ акцияларының алғашқы сауда-саттығы барысында бірінші мәміленің бағасы:

- а) 725
- б) 800
- в) 819
- г) 850

70. «Халықтық IPO» бағдарламасын өткізу барысында «Қазтрансойл» АҚ-ның акцияларын орналастыру бағасы:

- а) 525
- б) 625
- в) 725
- г) 825

71. «Халықтық IPO» қорытындысы бойынша «Қазтрансойл» АҚ акционерлерінің санын көрсетіңіз:

- а) шамамен 34 мың
- б) 52 мыңнан көп
- в) 10 мыңнан кем
- г) 500-ден кем

72. Қандай субъектілер қор биржасының мүшелері болып табылады?:

- а) трейдерлер
- б) сауда-саттықты ұйымдастырушылар
- в) нарықтың кәсіби қатысушылары
- г) инвесторлар

73. Биржаның клирингтік қызметін пайдалануға құқылы:

- а) кәсіби қатысушылар
- б) клирингтік қатысушылар
- в) биржа мүшелері
- г) трейдерлер.

74. Қаржылық құралдармен мәмілелер бойынша орталық контрагенттің қызметін биржа жүзеге асыратын нарықты көрсетіңіз,

- а) деривативтер нарығы
- б) корпоративтік қор нарығы
- в) мемлекеттік қор нарығы
- г) репо операциялары нарығы

75. Биржаның клирингтік қызметіне алынатын құралды көрсетіңіз:

- а) «Қазмұнайгаз «Барлау Өндіру» АҚ-ның жай акциялары
- б) «Қазақстан Халық жинақ банкі» АҚ-ның облигациялары
- в) T + 3 есеп айырысу мерзімі бойынша теңгемен есептелген еуро
- г) «Қазмұнайгаз «Барлау Өндіру» АҚ-ның жай акцияларына үш айлық фьючерс

76. Биржаның клирингтік қызметіне алынатын құралды көрсетіңіз:

- а) «Қазтрансойл» АҚ-ның жай акцияларына алты айлық фьючерс
- б) «Қазмұнайгаз» Барлау Өндіру» АҚ жай акцияларына алты айлық фьючерс
- в) T + 0 есеп айырысу мерзімі бойынша теңгемен есептелген еуро
- г) T + 3 және T + 5 есеп айырысу мерзімі бойынша теңгемен есептелген АҚШ долларына қатысты валюталық своп операциясы

77. ҚРҰБ өз нетто-міндеттемелерін төлеуде валютаны жеткізудің қандай режимін таңдауға құқылы?:

- а) сатылатын немесе сатып алынатын шетел валютасын алдын ала төлеу режимі
- б) сатылатын немесе сатып алынатын шетел валютасын есеп айырысуды жүзеге асыру белгіленген уақытқа дейін мерзімді төлеу режимі
- в) сатылатын шетел валютасын бақылаусыз жеткізу режимі – есеп айырысуды жүзеге асыру күні ішінде (Алматы уақыты бойынша)
- г) барлық шетел валюталары бойынша нетто-позицияның күндізгі жиынтық лимитін белгілей отырып, сатылатын немесе сатып алынатын шетел валютасын мерзімді төлеу режимі

78. Шетелдік валюталармен биржалық сауда-саттықтың есептесуді жүзеге асыру күніндегі (Алматы уақыты бойынша) нәтижелері бойынша төлемдерді жүзеге асыру регламентіне сәйкес сауда-саттыққа қатысушылардың қазақстандық теңгені Биржаның корреспонденттік шотына аударуының шекті уақытын көрсетіңіз:

- а) 16.30
- б) 12.00
- в) 17.00
- г) 17.30

79. Шетелдік валюталармен биржалық сауда-саттықтың есептесуді жүзеге асыру күніндегі (Алматы уақыты бойынша) нәтижелері бойынша төлемдерді жүзеге асыру регламентіне сәйкес қытай юані бойынша маркет-мейкердің шетел валютасын Биржаның корреспонденттік шотына аударуының шекті уақытын көрсетіңіз:

- а) 16.30
- б) 12.00
- в) 17.00
- г) 17.30

80. Эмитенттің міндеттемелерінің мөлшері мен меншікті капиталының арасындағы арақатынас:

- а) левередж
- б) депонирлеу
- в) резервтеу
- г) табыстылық

81. Есептесуді жүзеге асыру күнінде (Алматы уақыты бойынша) мемлекеттік бағалы қағаздарды оқшаулау жағдайында сауда-саттыққа қатысушылардың шетел валютасын (суро) Биржаның корреспонденттік шотына аударуының шекті уақытын көрсетіңіз:

- а) 21.00
- б) 24.00
- в) 16.30
- г) 18.00

82. Қор нарығының кәсіби қатысушылары мен олардың клиенттерінің мүдделерінің бір-біріне сәйкес келмеу жағдайын анықтаңыз:

- а) левередж
- б) арбитраж
- в) ақпараттың дұрыс таратылмауы
- г) мүдделер қақтығысы

83. Эмитенттің орналастырылған облигацияларды сыйақы және номиналды құнды төлеу жолымен айналыстан алу бойынша іс-әрекетін сипаттаңыз:

- а) өтеу
- б) шығару
- в) листинг
- г) делистинг

84. Бағалы қағаздарды ұстаушылардың тізілімдер жүйесінде және номиналды ұстауды есепке алу жүйесінде бағалы қағаздармен жасалған азаматтық-құқықтық мәмілелерді тіркеуге уақытша тыйым салу:

- а) депонирлеу
- б) оқшаулау
- в) листинг
- г) делистинг

85. Қор не тауар биржасында қаржылық құралды сатушы немесе сатып алушының әрбірі үшін жасалатын мәмілелердің бір тарапы болып табылатын заңды тұлғаны анықтаңыз:

- а) депонент
- б) орталық контрагент
- в) оригинатор
- г) тіркеуші

86. Эмиссиялық бағалы қағаздар және олардың эмитенттері туралы уәкілетті орган қалыптастыратын мәліметтер жиынтығын атаңыз:

- а) мемлекеттік тізілім
- б) ұстаушылардың тізілімі
- в) ресми тізім
- г) есепке алу жүйесі

87. Белгілі бір эмитенттің салыстырмалы несиелік қабілетін немесе оның бағалы қағаздарының сапасы мен сенімділігін белгілейтін, бағалаудың жеке сандық және әріптік көрсеткішін көрсетіңіз:

- а) рейтинг
- б) баға белгілеу
- в) тикер
- г) стрип

88. Белгілі бір эмитенттің салыстырмалы несиелік қабілетін немесе оның бағалы қағаздарының сапасы мен сенімділігін белгілейтін, бағалаудың жеке сандық және әріптік көрсеткішін көрсетіңіз:

- а) рейтинг
- б) баға белгілеу
- в) тикер
- г) стрип

89. Уәжілетті органның эмиссиялық бағалы қағаздарға оларды сәйкестендіру және есепке алуды жүйелеу мақсатында беретін әріптік-сандық кодын көрсетіңіз:

- а) рейтинг
- б) ұлттық сәйкестендіру нөмірі
- в) ұлттық сәйкестендіру коды
- г) стрип

90. Бағаның қолайсыз өзгеруі нәтижесінде туындайтын ықтимал шығынды өтеу мақсатында туынды қаржылық құралдармен жасалатын операцияны көрсетіңіз:

- а) депонирлеу
- б) маржирлеу
- в) резервтеу
- г) хеджирлеу

91. Эмитенттің эмиссиялық бағалы қағаздардың азаматтық құқық объектісі ретінде туындауына немесе орналастырылуы, айналымы және өтелуі шығарылым проспектісіне сәйкес жүзеге асырылатын белгілі бір бағалы қағаздардың жиынтығына бағытталған іс-әрекетін анықтаңыз:

- а) шығару
- б) тіркеу
- в) делистинг
- г) листинг

92. Шектеулі ықпал ету шараларын анықтаңыз:

- а) ұйғарым
- б) лицензияны қайтарып алу
- в) жою
- г) банкроттық

93. Эмитентке эмиссиялық бағалы қағаздарды шығару және орналастыру бойынша бірлесіп қызмет көрсету мақсатында құрылған келісім-шарт негізінде қызмет ететін андеррайтерлердің бірлестігін көрсетіңіз:

- а) инвестициялық комитет
- б) портфельді басқарушы
- в) клирингтік қатысушы
- г) эмиссиялық консорциум.

94. Эмиссиялық бағалы қағаздар және олардың эмитенттері туралы уәкілетті орган қалыптастыратын мәліметтер жиынтығын атаңыз:

- а) мемлекеттік тізілім
- б) ұстаушылардың тізілімі
- в) ресми тізім
- г) есепке алу жүйесі

95. Акционерлік компанияның жарияланған акциялар шығарылымын мемлекеттік тіркеу туралы шешім қабылдайтын органды көрсетіңіз:

- а) құрылтай жиналысы
- б) директорлар кеңесі
- в) инвестициялық комитет
- г) басқарма

96. Қор нарығының субъектісіне анықталған құқық бұзушылықтарды және себептерді жоюға бағытталған түзету шараларын міндетті орындауы туралы реттеуші тарапынан берілген нұсқау:

- а) жазбаша хабарлама
- б) жазбаша келісім
- в) жазбаша ескерту жасау
- г) жазбаша нұсқама беру

97. Қор нарығының субъектісіне немесе оның басшы қызметкеріне реттеуші тарапынан санкциялар қолдану мүмкіндігі туралы уәкілетті органның берген хабарламасы:

- а) жазбаша шеттету
- б) жазбаша келісім
- в) жазбаша ескерту жасау
- г) жазбаша нұсқама беру

98. Уәкілетті орган қор нарығының субъектісіне қандай санкциялар қолдануға құқылы:

- а) айыппұлдар
- б) лицензия мерзімін ұзартудан бас тарту
- в) шотын оқшаулау
- г) заңды тұлғаны тіркеуді кері қайтарып алу

99. Эмиссиялық бағалы қағаздарды шығаруды жүзеге асыратын тұлға:

- а) брокер
- б) инвестор
- в) эмитент
- г) депонент

100. Акционерлік компанияның жарияланған акциялар шығарылымын мемлекеттік тіркеу туралы шешім қабылдайтын органды көрсетіңіз:

- а) аудит жөніндегі комитет
- б) облигацияларды ұстаушылар
- в) акционерлердің жалпы жиналысы
- г) директорлар кеңесі

ҚЫСҚАРТЫЛҒАН СӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ

АҚ	–	акционерлік қоғам
IPO	–	initial public offering
KASE	–	Қазақстан қор биржасы
PPO	–	primary public offering
SPO	–	secondary public offering
WFE	–	World Federation of Exchanges / Қор биржаларының дүниежүзілік федерациясы
ААБЖ		акша аударудың банкаралық жүйесі
АҚШ ҚЕС	–	АҚШ-тың қаржылық есептілік стандарттары
БАҚ		бұқаралық ақпараттар құралы
БЕАҚО		банкаралық есеп айырысудың Қазақстандық орталығы
БЖЗҚ	–	«Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры» АҚ
БҚ	–	бағалы қағаздар
БҚН	–	бағалы қағаздар нарығы
БН	–	биржа нарығы
Долл.	–	АҚШ доллары
ЕДБ	–	екінші деңгейдегі банк/банктер
ЕСЖ	–	«Еуразиялық сауда жүйесі» тауар биржасы»
ЖШС	–	жауапкершілігі шектеулі серіктестік
Кәсіби қатысушы	–	қор нарығының кәсіби қатысушысы
КЕХС	–	қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттары
ҚРҰБ	–	Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
МБҚ	–	мемлекеттік бағалы қағаздар
ОД	–	бағалы қағаздардың Орталық депозитарийі
«Самұрық-Қазына» ҰӘҚ	–	«Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» АҚ
«Халықтық IPO» бағдарламасы / бағдарлама	–	«Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» акционерлік қоғамының еншілес және тәуелді ұйымдарының акциялар пакетін қор нарығына шығару бағдарламасы

БИБЛИОГРАФИЯЛЫҚ ТІЗІМ

1. Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексі (Жалпы бөлімі) (24 қараша 2015 жылғы жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен).
2. «Бағалы қағаздар нарығы туралы» 2 маусым 2003 жылғы № 461-ІІ (03 желтоқсан 2015 жылғы жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) Қазақстан Республикасының Заңы
3. «Қаржы нарығын және қаржылық ұйымдарды мемлекеттік реттеу, бақылау және қадағалау туралы» 4 шілде 2003 жылғы № 474-ІІ (24 қараша 2015 жылғы жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) Қазақстан Республикасының Заңы
4. «Рұқсаттар мен хабарламалар туралы» 16 мамыр 2014 жылғы № 202-V (14 қаңтар 2016 жылғы жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) Қазақстан Республикасының Заңы
5. «Акционерлік қоғамдар туралы» 13 мамыр 2003 жылғы № 415-ІІ (24 қараша 2015 жылғы жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) Қазақстан Республикасының Заңы
6. 8 желтоқсан 2009 жылғы № 2042 Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысымен бекітілген биржалық сауданың типтік ережелері
7. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Басқармасының 22 қазан 2014 жылғы № 189 қаулысымен бекітілген эмитенттерге және олардың қор биржасында айналысқа жіберілетін (жіберілген) бағалы қағаздарына, сондай-ақ қор биржасы тізімінің жекелеген санаттарына қойылатын талаптар
8. «Қазақстан қор биржасы» АҚ биржалық кеңесінің 27 қаңтар 2012 жылғы № 17 қаулысымен бекітілген сауда-саттық регламенті және растау жүйесі»
9. «Қазақстан қор биржасы» АҚ биржалық кеңесінің 29 ақпан 2012 жылғы № 4 шешімімен бекітілген, репо операцияларын жүзеге асыру ережелері»
10. «Қазақстан қор биржасы» АҚ биржалық кеңесінің 31 қаңтар 2013 жылғы № 2 шешімімен бекітілген туынды қаржылық құралдармен биржалық сауда-саттық ережелері»
11. «Қазақстан қор биржасы» ЖАҚ биржалық кеңесінің 01 қараша 1996 жылғы № 11 (15 наурыз 2013 жылғы жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) шешімімен бекітілген шетел валюталарымен биржалық сауда-саттық ережелері
12. «Қазақстан қор биржасы» АҚ биржалық кеңесінің шешімімен бекітілген автоматты репо нарығының спецификациясы 14 ақпан 2014 жылғы № 20.
13. «Қазақстан қор биржасы» АҚ Биржалық кеңесінің 29 желтоқсан 2004 жылғы № 29 (28 наурыз 2014 жылғы жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) қаулысымен бекітілген Сауда-саттықты өткізу әдістері туралы ереже.

14. «Қазақстан қор биржасы» АҚ Директорлар кеңесінің 2007 жылғы 17 қыркүйектегі № 135/1 (2014 жылғы 21 мамырдағы өзгерістер мен толықтырулармен) шешімімен бекітілген қор нарығының көрсеткіштерін есептеу әдістемесі
15. «Қазақстан қор биржасы» АҚ биржалық кеңесінің 2012 жылғы 31 мамырдағы № 96 (2014 жылғы 10 желтоқсандағы өзгертулермен) шешімімен бекітілген клирингтік қызметтерге қабылданған қаржы құралдарының тізбесі
16. «Қазақстан қор биржасы» АҚ биржалық кеңесінің 2015 жылғы 08 сәуірдегі № 7 шешімімен бекітілген қаржы құралдарымен операциялар бойынша клирингтік қызметті жүзеге асыру ережелері
17. «Қазақстан қор биржасы» АҚ биржалық кеңесінің 2015 жылғы 8 сәуірдегі № 7 шешімімен бекітілген клирингке қатысушылар туралы ереже
18. «Қазақстан қор биржасы» АҚ Биржалық кеңесінің 2009 жылғы 5 қарашадағы № 29 (а) (2015 жылғы 10 маусымдағы өзгерістер мен толықтырулармен) шешімімен бекітілген листингтік ережелер
19. «Қазақстан қор биржасы» ЖАҚ валюта нарығы бойынша биржалық кеңесі комитетінің 1999 ж. 24 тамыздағы № 6 (2015 ж. 8 қазандағы өзгертулер мен толықтырулармен) шешімімен бекітілген, шетел валютасындағы сауда-саттық нәтижелері бойынша есеп айырысу жүргізу ережелері
20. Найман Э.Л. Малая энциклопедия трейдера. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 7-е изд. – 403.
21. Миркин Я.М. Рынок ценных бумаг России: воздействие фундаментальных факторов, прогноз и политика развития. – М.: Альпина Паблишер, 2002. – 624 с.
22. Ческидов Б.М. Модели рынков ценных бумаг. – СПб.: Питер, 2006.
23. Арсеньев В. Руководство по российскому рынку капитала. – М.: Альпина Паблишер, 2001. – 280 с.
24. Рынок облигаций. Курс для начинающих (Серия «Reuters для финансистов») / Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2003. – 337 с.
25. History of the Chicago Mercantile Exchange by Everette V. Haggis
26. Худайбергенов О. Почем акции для народа // Рынок ценных бумаг Казахстана. – 2012. № 6. – С. 30-33.
27. Мертенс А. Инвестиции. Курс лекций по современной финансовой теории. – К.: Киевское инвестиционное агентство, 1997. – 416 с.
28. Дорнбуш М., Фишер С. Макроэкономика/ Пер. с англ. – М: Изд-во МГУ: ИНФРА-М, 1997.
29. Курс экономической теории: Учебник – 5-е дополненное и переработанное издание – Киров: АСА, 2004. – 832 с.
30. UN Report «World Economic Situation and Prospects 2019» www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp.../2019wesp_full_en.pdf - 2020.
31. IMF Report «World Economic Outlook. October 2020» <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2020/02/pdf/text.pdf>.

32. World Federation of Exchanges. Full Year Statistics Show 2015 // <http://www.world-exchanges.org>.

Интернет-ресуртар тізімі:

33. www.world-exchanges.org.
34. Биржа туралы. Жалпы мәліметтер // www.kase.kz/ru/general_info.
35. Сандармен KASE-20 жыл // www.edu.kase.kz.
36. Фьючерстер // www.edu.kase.kz.
37. Мемлекеттік бағалы қағаздар // www.edu.kase.kz.
38. Overview of Dow Jones Averages // www.djaverages.com.
39. 01 ақпан 2018 жылға типтік тұсаукесер//www.kase.kz.
40. Қалай инвестор болдым // www.edu.kase.kz.
41. http://studme.org/36751/finansy/optionnye_kontrakty
42. FIA Annual Global Futures and Options Volume: gains in North America and Europe offset declines in Asia-Pacific//www.fimag.fia.org.
43. Қазақстан Ұлттық банктің ресми интернет-ресурсы.
<https://nationalbank.kz/kz>
44. Статистика//www.kase.kz/ru/statistics
45. Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің ресми интернет-ресурсы.
<https://www.finreg.kz>
46. Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің сайты www.gov.kz